

20. විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ත්‍රි රාශිය

සහජාත විප්‍රයුක්ත ය, පුරේජාත විප්‍රයුක්ත ය, පච්ජාජාත විප්‍රයුක්ත ය යයි විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය ත්‍රිවිධ වේ. එයින් සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ත්‍රි රාශිය මෙසේ ය.

පඤ්චවෝකාර භූමියෙහි උපදනා වූ අරූප විපාක ද්විපඤ්ච විඤ්ඤාණ අරහන්ත චුති වර්ජිත සිත් පන්සැත්තෑව ය, වෛතසික දෙ පණස ය යන ප්‍රචාන්ති ප්‍රතිසන්ධි නාම ස්කන්ධයෝ ය. පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයන්ට ප්‍රත්‍යය වන හෘදය වස්තුව ය, ඒ හෘදය වස්තුවට ප්‍රත්‍යය වන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය යන මොවුහු සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය වන ධර්මයෝ ය.

චිත්තජ රූප ය, ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූප ය, හෘදය වස්තුවෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ය, පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාම ස්කන්ධයන්ගෙන් ප්‍රත්‍යය ලබන හෘදය වස්තුව ය යන මොවුහු සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ ය.

ප්‍රචාන්ති කාලයට අයත් වූ සියලු එකුත් අනුවිත්තය ය, වෛතසික දෙපණස ය යන නාමස්කන්ධයෝ ය, බාහිර රූප ය, ආභාරජ රූප ය, සෘතුජ රූප ය, අසංඥසත්ත්ව කර්මජ රූප ය, ප්‍රචාන්ති කර්මජ රූප ය, අරූප ප්‍රතිසන්ධි සතර හා වෛතසික තිස ය යන මොහු සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ප්‍රත්‍යනීකයෝ ය.

පුරේජාත විප්‍රයුක්තය පුරේජාත ප්‍රත්‍යය මෙන් ද පච්ජාජාත විප්‍රයුක්තය පච්ජාජාත ප්‍රත්‍යය මෙන් ද දත යුතු ය.

විජ්ජප්‍රයුක්තපච්චයො - මෙම විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය සම්ප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයට විරුද්ධ වශයෙන් පවතියි. ඒකෝත්පාදදී ප්‍රකාරයන්ගෙන් නොයෙදෙන ප්‍රත්‍යය සහ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන් එකිනෙකට පැමිණ මිශ්‍ර නොවන්නා වූ ශක්තිය විප්‍රයුක්ත ශක්තිය යි. එසේ වුව ද එක්ව නොයෙදෙන්නා වූ ධර්මයන් විප්‍රයුක්ත යැයි නොකිය යුතු. "යන්ථ ආසඛිකා තන්ථ පට්ටෙසධො කාතඛිබො - යම් තැනක සැකයක් වේ නම් එහි ප්‍රතිෂේධය කළ යුතුයි" යන පරිභාෂාවට අනුව 'සම්ප්‍රයුක්ත වේද' යැයි ආසඛිකාවක් (සැකයක්) ඇති වන මට්ටමේ ප්‍රත්‍ය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන් සමීපව ඇති තැන්වල දී පමණක් ඒ ධර්මයන් සම්ප්‍රයුක්ත නොවන බව අවබෝධ කරවීමට විජ්ජප්‍රයුක්ත යැයි උද්ධරණය කොට වදල සේක. පූර්වාචාර්යයන් වහන්සේලා මෙම විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය රස සය මිශ්‍ර කොට ඇති

දෙයකට උපමා කළහ. රස සය මිශ්‍ර කොට ඇති තැනක මිශ්‍ර කොට තබා ඇත්තේ නමුදු එකකට එකක් සමච මිශ්‍රවී නොවන්නා සේ, මෙම ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන් මිශ්‍රව සමීපයේ පවතිනුයේ නමුදු එකකට එකක් අනුකූලව මිශ්‍ර නොවන බැවින්; සම යැයි කියනු ලැබූ සම්ප්‍රයුක්ත ස්වභාවය නොමැත. විප්‍රයුක්ත ස්වභාවය ම ඇත යැයි අදහස් කෙරේ.

සහජාත විප්‍රයුක්ත - අරූප විපාක ද්විපඤ්ච විඤ්ඤණය සහ රහතන් වහන්සේලාගේ චූති සිත රූප නොඋපදවන බැවින් ද, අරූප භූමියේ උපදනා සිත් රූප නොඋපදවන බැවින් ද, ඒ සිත් ප්‍රත්‍යය ධර්මයන්ගෙන් අත්හැර පඤ්චවෝකාරයේ උපදින සිත් හැත්තෑ පසක් පමණක් ගෙන ඇත. මෙම සහජාත විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න ධර්මයන් සහජාත ප්‍රත්‍යය තුළ ඇතුළත් වන අතර සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද යැයි සැකයක් ඇත. විස්තර කරන්නෙමි - ප්‍රතිසන්ධි කෘත්‍යය සිදු කරන්නා වූ සිත් ප්‍රතිසන්ධි අවස්ථාවේදී කර්මජ රූපයන් සමඟ පහළ වේ. ඒ ප්‍රතිසන්ධි සිත් සහ ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ප්‍රතිසන්ධියේ උත්පාද ක්ෂණයේදී එකට අතින් පැත්තේ (ප්‍රතිවිරුද්ධ පැත්තේ) පැවතීමේදී “එම ධර්මයන් එකිනෙකට සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද” යැයි සැකයක් ඇත. ප්‍රතිසන්ධි සිත නිශ්‍රය කරගන්නා වූ හදය වස්තු රූපය ද ප්‍රතිසන්ධි සිත සමඟ එකට ඉපදෙමින්, අතින් පැත්තේ (ඒ ප්‍රතිසන්ධි සිතට ප්‍රතිවිරුද්ධ පැත්තේ) පවතියි. එබැවින් ඒ සිත සහ හදය වස්තු රූපයෝ සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද යැයි සැකයක් පවතියි. සහජාතව ඉපදීමෙන් සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද යන සැකය පිණිස පවතින බැවින් විප්‍රයුක්ත යැයි දක්වා වදළහ.

මහාවිකා - සම්පයුජ්ජමානානං හි අරූපානං රූපෙහි, රූපානඤ්ච තෙහි සියා සම්පයොගාසඛිකාති තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයුත්තා චූත්තා.

රූප ධර්මයන් එකිනෙකට විප්‍රයුක්ත නො වේ - සහජාත ප්‍රත්‍යයේදී විත්ත වෛතසික නාමස්කන්ධයන් එකිනෙකට ප්‍රත්‍යය වන ආකාරය දැක්විය. එම නාමස්කන්ධයන් එකිනෙකට ඒකාන්තයෙන් සම්ප්‍රයුක්ත වන අතර සහජාත විප්‍රයුක්ත නො වේ. සහජාත ප්‍රත්‍යයේදී මහාභූත සතර එකිනෙකට ද උපාද රූපයන්ට ද ප්‍රත්‍ය වන ආකාරය දැක්විය. ඒ රූපයෝ සම්ප්‍රයුක්ත සහ විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය දෙකට ම ඇතුළත් නොවීම නිසා මෙම විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයේ ඇතුළත් නො වේ. විස්තර කරන්නෙමි - ධාතුකථාවේදී “චතුහි සම්පයොගො - නාම ස්කන්ධයන් සතර සමඟ සම්ප්‍රයුක්ත වේ, චතුහි විජ්ජයොගො - නාම ස්කන්ධයන් සතර සමඟ විප්‍රයුක්ත වේ” යැයි

සම්ප්‍රයුක්ත සහ විප්‍රයුක්ත භාවයේ ලක්ෂණය නාමස්කන්ධයන් හා සම්බන්ධ කොට දැක්විය. එබැවින් මහාභූතයෝ එකිනෙකට හෝ වේවා මහාභූතයන් සහ උපාද රූපයන්ට හෝ වේවා, අවිනිබ්භෝග රූප භාවයෙන් වෙන් නොවී එක්ව උපදිනුයේ නමුදු සම්ප්‍රයුක්ත විප්‍රයුක්ත යන ශක්ති දෙක ම නොමැති වීම හේතුවෙන් මෙම විප්‍රයුක්ත ස්වභාවය නොමැත.

මූලටීකා - රූපානං රූපෙහි සතිපි අවිනිබ්භොගෙ සම්පයොගො විය විප්පයොගොයෙව නත්ථීති න තෙසං විප්පයුත්පච්චයනා, චූත්තඤ්ඨි - චතුති සම්පයොගො චතුති විප්පයොගොති - පච්චයනිද්දෙස

ප්‍රත්‍යය - ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න

- ලෝභ මූල ප්‍රථම සිත සහ වෛතසිකයන් හේතුවෙන් චිත්තජ රූප පහළ වන විට සතර නාම ස්කන්ධයෝ ප්‍රත්‍යයෝ වෙති. චිත්තජ රූපයෝ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න වෙති. මෙම ක්‍රමයට අනුව අරහත් ඵල සිත දක්වා දතයුතු.
- ප්‍රතිසන්ධි ක්ෂණයේ දී මහාවිපාක ප්‍රථම චිත්ත වෛතසික නාමස්කන්ධයන් සමඟ ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ ප්‍රත්‍යයෝ වෙති. ප්‍රතිසන්ධි කර්මජ රූපයෝ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න වෙති.
- ප්‍රතිසන්ධි අවස්ථාවේ දී මහාවිපාක සිත, වෛතසික යන නාමස්කන්ධයන් සහ හදය වස්තුව එක්ව උපදනා අවස්ථාවේ දී ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධ ප්‍රත්‍යය වේ. හදය වස්තුව ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න වේ. හදය වස්තුව ප්‍රත්‍යය වේ. ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධ ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න වේ. මේ ආකාරයට ගතයුතු වේ.

ප්‍රත්‍යනීක - පඤ්චවෝකාර ප්‍රතිසන්ධි නාමස්කන්ධයෝ හදය වස්තුවේ ප්‍රත්‍යය ලබනා බැවින් ප්‍රත්‍යනීකයන්හි ඇතුළත් නො වෙති. එසේ වුව ද එම හදය වස්තුව සඳහා සිත් අඩු නොකරන බැවින් “ප්‍රවෘත්ති කාලයට අයත් වූ සියලු එකුත් අනු චිත්ත ය” යැයි ප්‍රත්‍යනීකයේ දැක්විය.

පුරේජාන විප්පයුක්ත - “ පුරේජාන විප්‍රයුක්තය පුරේජාන ප්‍රත්‍යය මෙන් දත යුතුය” යැයි කියන ලද බැවින් පුරේජාන ප්‍රත්‍යයේ දී දක්වන ලද වස්තු පුරේජාන සහ ආරම්භණ පුරේජාන යන දෙවර්ගය හා සමාන වේ ය යැයි වැරදි අදහසකට පැමිණිය හැක. සත්‍ය වශයෙන් එම පුරේජාන දෙවර්ගය හා සමාන නො වේ.

පුරේජාන නිග්‍රයේ දී දක්වන ලද වස්තු පුරේජාන නිග්‍රය සහ වස්ත්වාරම්මණ පුරේජාන විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය යන දෙවර්ගය හා සමාන ය. එබැවින් ඇතැම් ත්‍රිරාශිය දැක්වෙන ග්‍රන්ථයන්හි ඇති “ පුරේජාන විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යය පුරේජාන නිග්‍රය හා සමාන ය” යන වචනය ප්‍රශස්ත ය. විස්තර කරන්නෙමි - රූපාදී අරමුණු ආරම්මණික ධර්මයන් හා සම්ප්‍රයෝග නොවන බැවින් විප්‍රයුක්ත වේ ය. එසේ වුව ද එම අරමුණු ශබ්දයෙන් බාහිර පහළ වීම හේතුවෙන් ආරම්මණික සිත් සමඟ සම්ප්‍රයුක්ත වේ ය යැයි සැකයක් ද නැත. එබැවින් විප්‍රයුක්ත ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රත්‍යය නොවන බැවින් ආරම්මණපුරේජානයෙහි පැමිණි රූපාදී අරමුණු ආරම්මණ පුරේජාන විප්‍රයුක්ත යැයි නොකිය යුතුය.

අටුවා - රූපායනනාදයො පන ආරම්මණධම්මා කිඤ්චාපි විප්පයුත්තධම්මා, විප්පයුත්තපච්චයා පන න භොන්ති. කිං කාරණා? සම්පයොගාසඛිකාය අභාවතො.

වස්තු රූපය සහ විඤ්ඤුණ විප්‍රයුක්ත යැයි පැවසීම - වක්ඛු ආදී වස්තූන් නිග්‍රය කරගනිමින් වක්ඛු විඤ්ඤුණාදිය උපදනා බැවින් ද්‍රව්‍යමය ශරීරයක් නොමැති විඤ්ඤුණය වස්තු රූපය ඇතුළෙන් නික්මෙන්නාක් මෙන් පහළ වේ. එබැවින් “වස්තු රූපය විඤ්ඤුණය සමඟ” සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද යැයි පහළ වන සැකය දුරු කිරීමට වස්තු රූප සය විප්‍රයුක්ත වේ ය යැයි වදළ සේක (ප්‍රත්‍ය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්නයෝ පුරේජාන නිග්‍රය මෙනි)

අටුවා- අරූපිනො හි ඛන්ධා වක්ඛාදීනං වන්ථුනං අඛිභන්තරතො නික්ඛමන්තා විය උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ ආසඛිකා භොති “කිං නු ඛො එතෙ එතෙහි සම්පයුත්තා, උදාහු විප්පයුත්තා”ති.

පච්ජාජාන විප්‍රයුක්ත - පසු පසුව උපදනා සිත් තමාට පෙර උපදනා ස්ථිති ඝණයෙහි ඇති රූපයන් සමඟ විරුද්ධ පැත්තේ පැවතීමේ දී, ඒ සිත් හා රූප ධර්ම සම්ප්‍රයුක්ත වේ ද යන සැකයක් ඇති වන බැවින් විප්‍රයුක්ත වේ ය යැයි වදළහ.

විප්‍රයුක්ත වර්ග - නොමැති වීම නම් වූ අභාව විප්‍රයුක්තය, මිශ්‍ර නොවීම නම් විසංසට්ඨ විප්‍රයුක්තය ය යැයි විප්‍රයුක්ත වර්ග දෙකකි. ඒ අතරින් විත්ත කාණ්ඩයේ “දිට්ඨිගත විප්පයුත්තං” ආදී වශයෙන් පැමිණි විප්‍රයුක්තය අභාව විප්‍රයුක්තයකි. එම සිත්වල දෘෂ්ටි වෛතසිකය නැති බව විප්‍රයුක්තය වේ යනුවෙන් අදහස් වේ. ධාතුකල්‍යා සහ පට්ඨානයේ ඇති විප්‍රයුක්තය විසංසට්ඨ විප්‍රයුක්තයයි. එකිනෙකාට අනිත් පැත්තේ (විරුද්ධ පැත්තේ) ඇති අනුකූලව

යන්නා වූ සංසිද්ධි ස්වභාවය නොමැති බව විප්‍රයුක්තය වේ යැයි අදහස් වේ.

ඒ අතරින් ධාතුකථාවෙහි යුක්ත අයුක්ත යන විප්‍රයුක්ත වර්ග දෙකක් පැමිණේ. විස්තර කරන්නෙමි - සහජාත වන්නා වූ නාම සහ රූප ධර්මයන් එකට උපදනා බැවින් ඒවාට යුක්ත ස්වභාවය ඇත්තේය. එසේ වුව ද ඒකෝත්පාදදී ලක්ෂණ සතරෙන් සමනොවීම නිසා විප්‍රයුක්ත ම වේ. නාම ධර්මයන් සහ නිර්වාණය ද ජාති, කාල, භූමි, සන්නාන වශයෙන් වෙන්ව පවතින්නා වූ නාම ධර්මයන් ඔවුනොවන්ට ද එකට අනිත් පැත්තේ (ප්‍රතිවිරුද්ධ පැත්තේ) නොලබන බැවින් අයුක්ත වේ. එම අයුක්ත ධර්ම ද විප්‍රයුක්ත යැයි කියනු ලැබේ.

පටිඨානයෙහිදී යුක්ත වන්නා වූ (ප්‍රත්‍ය ප්‍රත්‍යයෝත්පන්න එකට අනිත් පැත්තේ (ප්‍රතිවිරුද්ධ පැත්තේ) ඇත්තා වූ) නාම සහ රූප ධර්ම විප්‍රයුක්ත යැයි කියනු ලබයි. එබැවින් ධාතුකථාව සහ පටිඨානයේ ඇති විප්‍රයුක්තය විසංසිද්ධි විප්‍රයුක්ත බවින් සමාන වූයේ නමුදු ධාතුකථා විප්‍රයුක්තයෙහි යුක්ත, අයුක්ත යන දෙක ම දක්වන අතර පටිඨානයේ යුක්ත විප්‍රයුක්ත එක් වර්ගය පමණක් දක්වීම හේතුවෙන් පටිඨාන විප්‍රයුක්තයට වඩා ධාතුකථාවේ ඇති විප්‍රයුක්තයේ ස්වරූපාර්ථ අධික වේ ය යැයි දතයුතු.